

Institut
d'Estudis
Catalans

ICAC

Institut Català
d'Arqueologia Clàssica

AJUNTAMENT DE
TARRAGONA

Diputació Tarragona

fundació
abertij

DOSSIER DE PREMSA

Simposi Internacional

***L'ager Tarraconensis.* Paisatge, poblament, cultura material i història**

Tarragona, 27 i 28 d'octubre de 2010

Simposi Internacional

L'ager Tarraconensis.

Paisatge, poblament, cultura material i història

Tarragona, 27 i 28 d'octubre de 2010

Organitzat per:

Institut
d'Estudis
Catalans

ICAC

Institut Català
d'Arqueologia Clàssica

Amb el suport de:

AJUNTAMENT DE
TARRAGONA

Diputació Tarragona

fundació
abertij

1. Dades tècniques del Simposi Ager Tarraconensis

Títol: Simposi Internacional L'ager Tarraconensis. Paisatge, poblament, cultura material i història.

Lloc: Tarragona, Sala d'Actes de la Diputació de Tarragona (Passeig de Sant Antoni, 100 Tarragona); Sala d'Actes de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (Pça Rovellat, s/n 43003 Tarragona)

Data: 27 i 28 d'octubre de 2010

Organitzat per: Institut d'Estudis Catalans, Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Amb el suport de: Acesa - Abertis, Ajuntament de Tarragona, Diputació de Tarragona

Direcció científica: Marta Prevosti, Josep Guitart i Jordi López.

El contingut s'estructura en 6 blocs temàtics:

1. Estudis sobre el paisatge

2. Epigrafia

3. Aspectes de cultura material

4. Estudis sobre jaciments de l'ager Tarraconensis

5. Estudis sobre àrees concretes de l'ager Tarraconensis

6. Altres territoris

Ponents: més de 40 especialistes, entre els quals alguns vinguts de França, Itàlia i Portugal.

2. Dades tècniques de la publicació Ager Tarraconensis

Projecte de recerca de: - Institut d'Estudis Catalans
- Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Coedició de: - Diputació de Tarragona
- Ajuntament de Tarragona
- Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Col·lecció: - *Documenta 16*. Sèrie editada per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica.

Ager Tarraconensis és un projecte de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut d'Estudis Catalans, amb el finançament d'Acesa-Abertis. El projecte s'emmarca dins la línia de recerca de l'ICAC "Arqueologia del paisatge, poblament i territori" i del projecte Forma Orbis Romani de l'Institut d'Estudis Catalans, promogut per la Unió Acadèmica Internacional.

Aquesta recerca també s'ha inserit en el marc del projecte del Ministeri de Ciència i Innovació HAR2009-10752: "Interacció i articulació *urbs-territorium* en el *conventus Tarraconensis*".

ISBN de l'obra completa: 978-84-937734-3-4

Llistat d'autors

Directors científics:

Marta Prevosti (ICAC)

Josep Guitart i Duran (UAB i ICAC)

Autors:

Josep Abela Montoya (ICAC), Ethel Allue Marti (IPHES), Aureli Alvarez Perez (UAB, i ICAC), Piero Berni Millet (ICAC), Loic Buffat (investigador associat al CNRS-UMR 5140, Lattes-Montpellier), Iban Cabrelles Albareda, Victoria Cantarellas Sancho (ICAC), Cesar Carreras i Monfort (UOC i ICAC), Raquel Daza Brunet (UAB), Ana Domenech

de la Torre (ICAC), J. Ignacio Fiz Fernandez (Universitat Rovira i Virgili, URV, i ICAC), Marta Fontanals Torroja (IPHES), Rob Fry (Universitat de Southampton i Escola Britànica de Roma), Ana Garrido Elena (ICAC), Pere Gebelli Borràs, Santiago Giralt (Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera, CSIC), Diana Gorostidi Pi (ICAC), Josep Guitart i Duran (UAB i ICAC), Anna Gutierrez Garcia-Moreno (ICAC i UAB), Ramon Jarrega Domínguez (ICAC), Jordi Lopez Vilar (ICAC), Jaume Massó Carballido (Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, Reus), Yannick Miras (GEOLAB, Universitat Blaise Pascal, CNRS-UMR 6042, Clermont-Ferrand), Andreu Olle Canellas (IPHES), Hector A. Orengo Romeu (Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge, de l'ICAC), Pedro Otina Hermoso (Arxiu Municipal de Cambrils), Nuria Padros Font (ICAC), Josep M. Palet Martínez (Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge, de l'ICAC), M. Isabel Panosa Domingo (UAB i ICAC), Albert Pelachs Manosa (UAB), Àfrica Pitarch i Martí (Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera, CSIC), Marta Prevosti (ICAC), Francesc Pujol Rusell, Santiago Riera Mora (Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques, de la UB), Gabriel Servera Vives (Geolab, Universitat Blaise Pascal, CNRS-UMR 6042, Llimotges), Pau de Soto Cañamares (ICAC), Kristian Strutt (Universitat de Southampton i Escola Britànica de Roma), Silvia Valenzuela Lamas (UB i Universitat de Lisboa), Josep Vallverdú Poch (IPHES), Marta de la Vega i Toro (empresa Rocs) i Josep M. Verges Bosch (IPHES).

CNRS: Centre Nacional de la Recerca Científica (França)

CSIC: Consell Superior d'Investigacions Científiques

ICAC: Institut Català d'Arqueologia Clàssica

IPHES: Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social

UAB: Universitat Autònoma de Barcelona

UB: Universitat de Barcelona

UOC: Universitat Oberta de Catalunya

URV: Universitat Rovira i Virgili

Taula general de l'obra AGER TARRACONENSIS (Documenta, 16)

Volum 1. Aspectes històrics i marc natural

Volum 2. El poblament

Volum 3. Les inscripcions romanes de l'*ager Tarraconensis*

Volum 4. La vil·la romana dels Antigons

Volum 5. Actes del simposi. L'*ager Tarraconensis*. Paisatge, poblament, cultura material i història

Volum 6. Catàleg de jaciments, conclusions i índexs

El dia 27 es fa la presentació pública dels volums 1 i 3

Ager Tarraconensis 1. Aspectes històrics i marc natural

Directors científics: Marta PREVOSTI i Josep GUITART I DURAN

2010, Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Documenta, 16. 207 pàgines. Text en català i tres capítols també en anglès.

ISBN: 978-84-937734-4-1 PVP: 45 €

Sumari

1. Plantejament i precedents del treball
2. La ciutat de *Tarraco*, entre nucli urbà i territori
3. El paisatge de l'*ager Tarraconensis*
4. Les centuriacions de l'*ager Tarraconensis*: organització i concepcions de l'espai
5. El marc natural

Ager Tarraconensis 3. Les inscripcions romanes

Autors: Diana GOROSTIDI PI amb una col·laboració de Piero Berni Millet

2010, Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Documenta, 16. 230 pàgines. Text en català i estudis introductoris també en anglès.

ISBN: 978-84-937734-6-5 PVP: 50 €

Sumari

1. La documentació epigràfica

2. Epigrafia i societat de l'*ager Tarraconensis*. Monuments i reflex social. Propietaris de fundi al territori: identificació a partir de l'epigrafia. Prosopografia i societat al territori. Taula sinòptica.

3. Catàleg epigràfic. Conté epigrafia sobre *amphorae*, *tegulae*, *imbrex* i *dolia* a l'àrea occidental del Camp de Tarragona

4. Índexs analítics

3. Introducció

El 26 d'octubre, a les 11 hores, a la Sala d'Actes de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC), s'ha fet una roda de premsa de presentació del Simposi Internacional «L'ager Tarraconensis. Paisatge, poblament, cultura material i història». Hi han assistit la Dra. **Isabel Rodà**, directora de l'ICAC, el Sr. **Miquel Camacho**, director de la Xarxa d'Autopistes AP-7 i AP-2, els Drs. **Josep Guitart**, **Marta Prevosti** i **Jordi López**, investigadors de l'ICAC i organitzadors del Simposi.

El projecte d'investigació i el simposi han estat finançats per l'empresa **Acesa – Abertis**.

El Projecte Ager Tarraconensis (PAT) és un dels de major magnitud que s'ha dut a terme fins ara des de l'ICAC. Ha estat dirigit per Marta Prevosti i Josep Guitart, i hi ha col·laborat 43 investigadors. S'ha plantejat com un estudi del paisatge arqueològic d'època ibèrica i romana, centrat en setze municipis del Baix Camp, Tarragonès i Alt Camp. Es va iniciar el 2005 i es va fixar un termini de desenvolupament de quatre anys, acabat el qual, el 2009, es va considerar de gran interès obrir un fòrum de debat per a tots els grups d'investigació que estan treballant sobre els nombrosos temes que giren entorn de l'ager de *Tarraco*, així com

per establir comparacions amb altres grups de treball sobre territoris similars. És d'esperar que entre els diferents angles d'aproximació a la rica problemàtica que planteja, es podrà anar avançant en el camí d'un coneixement més sòlid.

Com a cloenda del treball i com a presentació dels resultats en la corresponent publicació, es va considerar oportú convocar un simposi, amb la idea de generar una plataforma de trobada i de debat dels investigadors que treballen o senten interès entorn d'aquest tema. 30 investigadors del país i estrangers participen en la presentació de comunicacions al Simposi.

En els darrers vint anys, s'ha anat fent cada cop més usual l'aplicació de diferents tècniques d'anàlisi del paisatge, que convergeixen en la recreació del seguit de condicions i realitats que en conformen la dinàmica. Aquests estudis es caracteritzen doncs, per una forta interdisciplinarietat. En el nostre cas, hem abordat la recerca dins d'aquestes teories i tècniques. L'estudi de la dinàmica del poblament, en relació amb la ciutat romana en què s'integra, s'ha tractat essencialment amb les tècniques de prospecció superficial, prospeccions geofísiques i

excavacions arqueològiques. L'estudi de la morfologia del territori ha tingut un paper fonamental a l'hora de conèixer-ne l'articulació. Tot plegat ha necessitat també els estudis paleoambientals, així com els dels naturalistes i geògrafs, que han ajudat a entendre el funcionament del sistema. L'espai ha

esdevingut un factor nou de reflexió i d'anàlisi. Totes aquestes dades han estat reflectides en mapes, que s'han gestionat des de sistemes d'informació geogràfics, que permeten anar seguint l'evolució del paisatge com en una successió de fotogrames a través del temps.

[Equip efectuant prospeccions arqueològiques]

4. Presentació dels primers volums sobre el projecte (PAT)

Durant aquest Simposi, es presentaran els dos primers volums dels sis que ha generat aquest projecte d'investigació. En el cofinançament de la publicació, han participat la Diputació de Tarragona i l'Ajuntament de Tarragona.

[Portada del tercer volum de la sèrie]

5. El Projecte Ager Tarraconensis (PAT)

La proposta inicial de recrear el paisatge d'època romana al territori de la ciutat de Tarraco, i entendre com aquest ha condicionat l'evolució posterior, s'ha fet realitat en una sèrie de mapes temàtics i cronològics, així com en un seguit d'estudis sobre els diferents aspectes del paisatge, els cultius, la fauna, la geologia, la xarxa de camins i de cadastres, el poblament i la dinàmica històrica de la zona agrària de l'antiga Tàrraco.

Aquest projecte va néixer amb la signatura d'un conveni de col·laboració el 13 de juny de 2005 entre l'empresa

Acesa - Abertis, l'IEC, l'ICAC, la URV, 16 ajuntaments del Tarragonès, el Baix Camp i l'Alt Camp, els Consells Comarcals d'aquestes tres comarques i la Diputació de Tarragona, amb l'objectiu d'estudiar, amb una aproximació multidisciplinària i diacrònica, l'evolució del paisatge de l'*Ager Tarraconensis*, entre el període ibèric i l'Antiguitat tardana. Els ajuntaments afectats són: Alcover, Almoixera, Cambrils, Castellvell del Camp, Constantí, Montbrió del Camp, el Morell, la Pobla de Mafumet, Reus, Riudoms, Salou, la Selva del Camp, Tarragona, Vilallonga del Camp, Vilaseca i Vinyols i els Arcs.

[Excavacions a Les Bassasses (Cambrils)]

L'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC) i l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) es van proposar de tirar endavant el projecte d'investigació, sota del plantejament teòric i metodològic d'un estudi de paisatge, amb el títol: **Projecte *ager Tarraconensis* (PAT). Estudi del paisatge arqueològic antic a la dreta del riu Francolí.**

L'àrea que es va decidir estudiar fa 345 km² i és la situada al vessant dret del riu Francolí. Tenint en compte la relativa distància al nucli urbà de *Tarraco*, aquesta àrea proporciona un exemple netament rural del poblament antic, sense mistificacions amb el que podria representar el fenomen suburbà en sectors més propers a la ciutat.

[Termes de Centcelles (Constantí)]

[Forn de ceràmica de La Buada (Reus)]

Evolució del poblament:

Època ibèrica. Abans de l'arribada dels romans, aquí vivien els ibers.

L'època ibèrica apareix com un període amb un poblament molt nuclearitzat, concentrat en els poblats, en general situats sobre turons encastellats, amb bona visibilitat sobre el territori. La distribució era equilibrada i el control del territori era uniforme i ben estructurat. En canvi es detecten molt pocs establiments rurals dispersos pel camp.

Els romans van canviar enormement el paisatge: van estendre l'ordenació del nucli urbà pel territori. La trama urbana, l'urbanisme ortogonal de Tarraco, es va estendre cap al camp, amb les centuriacions, l'ordenació dels camins, la delimitació de les àrees de bosc, la construcció d'aqüeductes, la captació i canalització d'aigües de les rieres per al reg i per fer funcionar indústries.

Una ciutat romana és un espai per viure on tot està ordenat, tot està perfectament programat, tot està previst. Des dels límits del territori, ben marcats; les parcel·les agrícoles ben amollonades i documentades en un mapa, amb el nom del primer propietari i l'àrea que mesuren; la xarxa de camins amb tots els diferents nivells de jerarquies, des de la carretera principal que és la Via Augusta, els camins secundaris, els quintaris, els corriols que separen dos camps o un petit camí que passa per una propietat i el propietari ha de donar o no dret de pas; els sistemes d'aigua, d'aigua de boca, d'irrigació, d'evacuació i de drenatge; els espais de bosc, on l'explotació també està ben regulada (qui té dret a anar a recollir llenya, a talar arbres, a explotar la pedra); els espais de cementiri dels morts (els morts no es poden enterrar en qualsevol lloc, sinó en els llocs destinats a cementiri)... I al

darrere de tota aquesta organització de l'espai hi ha els estatuts jurídics de la ciutat i el dret romà, que és el conjunt de normes que regula com funciona la ciutat i regula la vida en comunitat dels ciutadans. Fins i tot preveu tots els possibles conflictes que puguin anar sorgint en la vida de la ciutat.

El canvi del paisatge entre l'època ibèrica i la romana és doncs imponent. És un canvi de mentalitat enorme. És assentar les bases de la nostra societat basada en el dret.

L'època republicana, doncs, es presenta dràsticament diferent: és el moment del gran canvi del poblament. Es produeix la dispersió de la població per les planes agrícoles, que dona una gran quantitat de petits establiments rurals, de tipus camperol. S'ha d'entendre que l'arribada dels romans i la implantació del seu sistema socioeconòmic és el que produeix la gran transformació del sistema de poblament i, en conseqüència, del paisatge. Aquests jaciments també són els que donen les quantitats de ceràmiques més altes. Això denota una activitat i un dinamisme molt importants en els establiments agrícoles d'aquesta primera etapa romana. En canvi, la seva distribució és força desigual, amb zones de molta concentració i altres ben baixa. Essencialment es troben

ocupades les zones properes als cursos d'aigua i a la costa.

L'època altimperial es caracteritza essencialment per la introducció del sistema de la vil·la. Trobem ja la xarxa de vil·les romanes, centres d'explotació agrícola en mans de les aristocràcies i els comerciants enriquits, que exploten el camp a la manera genuïna romana, és a dir, de forma especialitzada en la producció d'excedents per a la comercialització en el mercat internacional de l'època. La dispersió dels establiments camperols és també molt notable. Amb tot, la distribució segueix com a l'època anterior, força desigual. Ara s'observa una forta concentració de les vil·les al llarg de la Via Augusta, al llarg de la costa i del Francolí. Les importants àrees despoblades, en ple espai centuriat, en canvi, s'interpreten com àrees de bosc, que s'alternava amb les explotacions agrícoles per tota la plana, on es practicava una agricultura força sostenible, sovint amb ramaderia com a complement.

En la zona de Riudoms, s'han localitzat diversos establiments agraris i centres terrissers que produïen àmfores, tègules i dolia (grans gerres per guardar el vi), en les quals es troba repetidament la marca del propietari Marcus Clodius Martialis i Lucius Clodius Martialis (pare o fill del primer),

personatge que també tenim documentat en l'epigrafia de Tarraco, amb un pedestal d'estàtua, on apareix amb els seus càrrecs. Per tant sabem que va ser duumvir de la ciutat (venia a ser l'alcalde, en paraules actuals, de la ciutat) i sabem també que era de l'orde eqüestre. Això significa que era de l'elit ciutadana local, tot i que no de la categoria més alta de la societat romana, que eren els senadors. Per tant, era un "aristòcrata local" que era un gran potentat de l'època, que tenia diverses propietats a la zona de Riudoms, on produïa vi, i on tenia també diverses indústries terrisseres, on envasava el vi en àmfores, que ell mateix devia comercialitzar a través del port de Tarraco, cap a Roma, cap al nord d'Àfrica o cap al sud de la Península Ibèrica. I per aquestes instal·lacions terrisseres, la vil·la i altres centres agraris, corria una sèquia que captava l'aigua de la riera de Maspujols. La vil·la devia ser un palauet de camp, on feia estades de lleure i on controlava les seves

explotacions agrícoles i industrials. Ell devia viure entre el nucli urbà de Tarraco i la seva vil·la.

Això és un magnífic exemple d'estudi d'arqueologia del paisatge, i de com aquesta permet anar entenent com funcionava el sistema d'ordenació i explotació del medi.

L'època baiximperial presenta una reducció dels establiments rurals dispersos pel territori, que ha de respondre a una certa nuclearització de la població en les vil·les, en funció de la concentració de la propietat territorial. També és possible que s'hagi d'entendre com un cert descens demogràfic. Paral·lelament, es constata una davallada dràstica de les ceràmiques, fet que ha de respondre a un estancament important de l'activitat comercial, tant a nivell local, com, i molt especialment, a nivell internacional.